

ANTE GULIN

SREDNJEVJEKOVNI SENJSKI KAPTOL I NJEGOVI PEČATNJACI PEČAT SENJSKOG BISKUPA MARTINA

Ante Gulin
Zagreb

UDK: 736 (497.13)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1988-02-10

U ovom radu autor obrađuje srednjovjekovnu prošlost i javnu djelatnost Senjskog kaptola s opisom njegovih pečatnjaka i pečata biskupa Martina. Govori o utemeljenju Senjskog kaptola sredinom 12. st. za vrijeme biskupa Mireja, o dužnostima kanonika koji od 14. st. obavljaju javnu djelatnost i prava upotrebe pečata »locus credibilis« tj. vjerodostojno mjesto. Sve takve dokumente izdavao je kaptol pod svojim velikim i malim pečatom kao sredstvom javne vjere. Zatim opisuje pečat senjskog biskupa Martina.

1. Osvrt na literaturu

Srednjovjekovna prošlost senjske biskupije obrađena je u našoj histografiji s daleko većom pažnjom negoli njezin katedralni kaptol. Kako ni srednjovjekovni pečatnjaci, odnosno pečati Senjskog kaptola i senjskih biskupa nisu do danas gotovo nikoga zainteresirali, tako im u ovom radu poklanjamo veću pažnju od dosadašnje, ne zanemarujući pritom ni kaptol kao »locus credibilis« (vjerodostojno mjesto) i njegovu javnu djelatnost koju je obavljao poput mnogih drugih naših srednjovjekovnih kaptola u sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji.

Prve značajnije rezultate za povijest srednjovjekovnog Senjskog kaptola priložio je u svom djelu Danijel Farlati.¹⁾ Kroz povijesni pregled o senjskoj crkvi i njezinim biskupima Farlati se samo usputno osvrnuo i na njezin kaptol, na njegovo ustrojstvo, na broj njegovih kanonika (i njihove časti ili dostojanstva), koji su međuskobno dijelili prihode i

1) *Illyricum sacrum*, vol. IV, Venetiis 1769, »Episcopi Senienses«, str. 114-138

obavljali svakodnevnu zadaću – bogoslužje – poput kanonika drugih naših kaptola.

Nakon Farlatija kraći osvrt na Senjski kaptol priložio je i mađarski povjesničar János Jerney.²⁾ Kako se Jerney inače bavio poviješću naših kaptola sjeverne Hrvatske, tako se usputno dotakao i Senjskog kaptola, navodeći ga među hrvatska »loca credibilia«, koji je za ovjeravanje svoji isprava upotrebljavao pečat kružnog oblika. Jerney je među prvima objelodanio njegov crtež i dao vrlo površan opis. Iako nije poznao veliki pečatnjak Senjskog kaptola iz 1392. g., njegov kraći osvrt zaslužuje bar i skromniju pažnju.

Svakako, najveći doprinos za proučavanje srednjovjekovne povijesti Senjskog kaptola dao je Manojlo Sladović.³⁾ Mada je njegovo djelo pisano posve nekritički i bez znanstvenog aparata, ono ipak daje dobar povijesni pregled, kako senjske i modruške ili krbavske biskupije i njihovih biskupa, tako onda i kraći osvrt na njihove kaptole, između kojih je ponajbolje obraden Senjski. U pojedinim podnaslovima knjige, kao što su »Pismeni razpravci kapitula senjskog« (str. 168-181), »Naredbe kapitula senjskog od 1380.« (str. 182-194), »Desetine« (str. 195), »Pravdniške Dužnosti« (str. 196-200), te »Rad kanoniški« (str. 200.) »Prisega pravdniška« (str. 201-202), i »O žakanih i drugih redovnicih« (str. 202-204), itd., Sladović je vrlo iscrpno izložio sve bitnije u vezi sa životom i javnom djelatnošću kanonika Senjskog kaptola do potkraj 17. stoljeća. Između navedenih podnaslova svakako je najiscrpniji onaj prvi, u kojem autor kronološki iznosi regesta isprava Senjskog kaptola ili drugih osoba, iz kojih se očituje široka i razgranata javna djelatnost kaptola kao vjerodostojnog mjesta. Tim registama opširnije ćemo se koristiti u ovom radu, kao i drugim navedenim podnaslovima, koji izravno govore o životu kanonika kaptola.

Nakon Sladićeve knjige, svega nekoliko godina kasnije, kraću povijest senjske biskupije, između ostalih biskupija, krčke, osorske, rapske i krbavske, izložio je u svom dijelu i Ivan Črnčić⁴⁾, ali nažalost bez ikakvog osvrta na Senjski kaptol. Ono što je u vezi s kaptolom propustio Črnčić, djelomice je nadopunio Mile Magdić, objelodanjujući u svom radu opširnije regeste isprava Senjskog kaptola.⁵⁾ Na temelju tih regesta, kao i onih koje je ranije objavio M. Sladović, a u novije vrijeme i Vladimir Kraljić⁶⁾, pokušat ćemo u ovom radu zornije prikazati srednjovjekovnu djelatnost kanonika Senjskog kaptola od dosadašnje.

Od kraja 19. stoljeća, pa do danas, za povijest senjske biskupije objelodanjeni su još neki prilozi⁷⁾, ali nažalost, oni se ne odnose na njezin Stolni kaptol, a ponajmanje na njegove srednjovjekovne pečate, odnosno pečatnjake i njihovu upotrebu u službi vjerodostojnog mjesta.

I dok su isprave Senjskog kaptola sačuvane u većem broju, njegovi pečati, kao i pečati senjskih biskupa, sačuvani su u svega dva primjerka. Jedan je pečat kaptola iz 1492. godi-

2) Szegniai káptalan, Magyar történelmi tar, sv. II, Pesten 1855, str. 70 + sl. prilog pečata pod br. 51.

3) Pověsti biskupijah senjskih i modruške ili krbavske, Trst 1856, str. 167-208.

4) Najstarija pivest krčkoj, osorskoj, rapskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji, Rim 1867, str. 31. i dalje.

5) Regesta važnijih i znamenitijih izprava senjskih arkiva, Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, sv. I, Zagreb 1899, »Regesta kaptolskog arkiva«, str. 244-251.

6) Popis arhivske građe Arhiva biskupije u Senju i Arhiva stolnog kaptola u Senju, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, br. XX, Rijeka 1977, str. 231-299; br. XXI, Rijeka 1977, str. 311-349 (nastavak; br. XXII, Pazin-Rijeka 1978, str. 1656-201 (nastavak)).

7A. Rački, Najstarija vijest o senjskoj biskupiji, Katolički list, Zagreb 1896, br. 15, str. 117-119; Senj, Enciklopedija Jugoslavije, br. 7, Zagreb 1968, str. 184-185 (Izdanje Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda, Zagreb); Josip Buturac – Antun Ivandija, Povijest katoličke crkve među Hrvatima, Zagreb 1973, str. 94-98; Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji 1974, Zagreb 1975, str. 424; Makso Pelozo, Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti senjske i krbavsko-modruške biskupije, Senjski zbornik, sv. VI, 1973-1975 (izdanje Muzeja grada Senja), Senj 1975, str. 219-260; Nada Klaić, Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, ŠK, Zagreb 1976, str. 367.

ne, a drugi senjskog biskupa Martina iz 1280. Svakako je za obradu i likovnu analizu pečata Senjskog kaptola daleko važnije da su sačuvani njegovi originalni pečatnjaci nego voštan pečati, kojih ima – kao što smo naveli – u simboličnom broju. Oba pečatnjaka Senjskog kaptola, veliki i mali, danas su pohranjeni u Arhivu Stolnog kaptola. S njima je kaptol kao institucija javne vjere ili »locus credibilis« ovjeravao sve svoje dokumente od kraja 14, pa do sredine 18. stoljeća. Kako ti pečatnjaci predstavljaju važne srednjovjekovne spomenike hrvatske kulturne baštine, a posebice grada Senja, onda bez sumnje zaslužuju da se pomnije obrade i da se upozori na njihovu povijesnu vrijednost.

2. Utemeljenje, ustrojstvo i djelatnost kaptola

Za utemeljenje Senjskog kaptola od bitne je važnosti postanak senjske biskupije, o kojoj prve sigurne podatke nalazimo u pismu pape Aleksandra III. od 30. sječnja 1169. g., kojim se senjskom biskupu Mireju nalaže da bude vjeran i pokoran splitskom nadbiskupu G(erardu), kao što su mu bili vjerni i njegovi prethodnici (quemadmodum predecessores tui suis consueuerunt antecessoribus obedire).⁸⁾ Ovaj navod nedvojbeno svjedoči da je senjska biskupija već i ranije postojala, ali od kada, to se ne može sa sigurnošću reći, a ni ustvrditi od kada su postojali ti predhodnici (praedecesores) biskupa Mireja. Postoje, međutim, još i danas neki nedovoljno utvrđeni podaci, kao što navodi u svom kraćem osvrtu Vladimir Kraljić⁹⁾, koji govore da bi početak senjske biskupije mogao sezati čak u 5. stoljeće. To su:

1) Pismo pape Inocentija I. (402-417) senjskom biskupu Laurenciju (Laurentio episcopo Seniensi), protiv Fotinove antitrinitarne hereze¹⁰⁾;

2) Kodeks, koji je papa Hadrijan I. darovao Karlu Velikom, iz kojega proizlazi da je na kalcedonskom Koncilu 451. g. bio među biskupima Ilirske provincije i senjski biskup Maksim (Maximinus Seniensis)¹¹⁾;

3) »Catalogus Episcoporum Segniensium« od nepoznatog sastavljača, koji je pronašao Vl. Kraljić prigodom sređivanja kaptolskog Arhiva.¹²⁾

Već na samom početku tog kataloga, navodi Kraljić, njegov sastavljač stavlja uvod koji doslovno glasi: »Segniensis Episcopatus fundatione antiquissimum esse, vel ipsa Joannis, in hac seria primi, autoritas innuit. Temporum artem frequens illic saeviens injuria tum originem illius, cum plurimorum nomina episcoporum oblitteravit. Quorum vero in publicis Instrumentis, Bullis Pontificiis, Regum privilegiis, et apud sui aevi authores memoriam reperi, eos in Chronologiam reducere libuit.«¹³⁾ Iza toga, navodi dalje Kraljić, slijedi kronotaksa biskupa, između kojih se prvi navodi »743. Johannes Episcopus Segni«. Nakon njega ostaje praznina sve do prije spomenutog biskupa Mireja. To je ujedno i osnov-

8) Ivan Kukuljević Sakcinski, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. II, Zagreb 1874, str. 84. T. Smiči-klas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. II, Zagreb 1904, str. 121, datira tu ispravu između 1168. i 1170. godine.

9) Sumarni prikaz današnjeg stanja i sadržaja biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. XVI, Rijeka 1971, str. 287.

10) Vl. Kraljić, Sumarni prikaz..., str. 287. Fotin je bio srijemski biskup, koji je u svom učenju nijekao tri božanske osobe, Oca, Sina i Duha Svetoga, govoreći da je to jedna te ista osoba. Zbog toga je njegovo učenje bilo osuđeno na Milanskom saboru 347. g., a on 351. g. svrgnut s biskupske stolice. Umro je 366. g.

11) Ivan Črnčić, o.e. str. 32-33; Vl. Kraljić, Sumarni prikaz..., str. 287; Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji, str. 424.

12) Vl. Kraljić, Sumarni prikaz..., str. 287-288.

13) Isto, str. 287-288. u autorovom slobodnom prijevodu glasi: »Da je senjska biskupija po svom postanku vrlo stara, daje nam naslućivati samo jamstvo Ivana, prvog u ovom nizu. Česta kruta nepravda tadanjeg vremena potila je u zaborav tako njen postanak kako i imena mnogih biskupa. One, kojih sam spominjanje pronašao u javnim ispravama, papinskim bulama, kraljevskim privilegijama i kod pisaca njihovog vremena rado sam uvrstio u kronologiju.«

ni razlog zbog čega se još uvijek početak senjske biskupije stavlja u drugu polovicu ili šezdesete godine 12. stoljeća.¹⁴⁾

Od Mireja pa nadalje imamo potpunu seriju senjskih biskupa koji su, prema splitskom crkvenom saboru 1185. godine imali svoje sjedište u Senju, a pod jurisdikcijom župe Senj, Vinodol, Gacku i Bužane.¹⁵⁾ Time je crkveni sabor 1185. g. ipak djelomično smanjio područje senjskog biskupa u korist novoosnovane krbavske biskupije, koja je tada obuhvaćala Krbavu, polovicu Like, Novigrad, Drežnik i Modruš.¹⁶⁾ Iako su granice senjske biskupije bile tada posve određene, njezin se teritorij opet smanjio 1461. g., kada je Sigismund Frankopan na njezinom području u Otočcu osnovao otočku biskupiju. Takvo je stanje potrajalo sve dok otočka biskupija nije bila dokinuta 1534. g., a njezino područje vraćeno senjskoj biskupiji.

I dok se danas osnivanje senjske biskupije stavlja u šezdesete godine 12. st., utemeljenje njezinog kaptola još uvijek ostaje otvorenim pitanjem ili pod pretpostavkom da je utemeljen istom tada, ili potkraj 12. stoljeća. Naime, između navedenih povjesničara, jedino Sladović tvrdi da nema dvojbe da je Senjski kaptol postojao i prije od 1185. godine, od kada počinju i njegova akta, ali da su mu »veno«, tj. nadarbinu ili dotaciju dali Frankopani tek 1260. g.¹⁷⁾ Iako Sladovićevo tvrdnja o osnutku kaptola nije dokazana bilo kakvim dokumentom, ipak nema ozbiljnijeg razloga da se ne prihvati. Naime, primjera za to imamo i kod drugih naših srednjovjekovnih biskupija, u kojima su, uz biskupe djelovali i kanonici stolnih ili zbornih kaptola. Prema tome, nema nikakvog razloga da i senjski biskup Mirej, koji se 1185. godine spominje na splitskom crkvenom saboru, nije imao bar dva-tri kanonika, koji su mu pomagali u obavljanju bogoslužja ili su ga zamjenjivali u upravljanju biskupijom dok je on bio odsutan. S tom svrhom osnovani su i ostali naši kaptoli, pa tako i Senjski, koji je u početku imao najmanje tri kanonika ili časti, u zvanju arhidakona, arhiprezbitera i primicerija. Svaki od njih imao je strogo određenu zadaću ili zaduženje unutar crkvenih poslova, dok su ostali kanonici bili uglavnom zaduženi za obavljanje bogoslužja. Do polovice 14. st. njihov se broj mijenjao, ali od tada čini se da je on bio stalan, pa je prema Farlatiju¹⁸⁾ kaptol tada brojio dvanaest kanonika, između kojih su se isticali, već prije spomenuta zvanja, arhidakon, arhipresbiter i primicerij, iza kojih se katkada u kaptolskim dokumentima spominje i prezbiter.¹⁹⁾

Toliki broj kanonika kaptola navodi se i u naredbama kaptolskog statuta od 12. travnja 1380. g., gdje izričito stoji da ih ne smije biti više od navedenog broja.²⁰⁾ Kanonici su sve svoje obaveze ili zaduženja rješavali na kaptolskim sjednicama, koje su održavali u kaptolskoj dvorani. Sjednicama su obvezatno prisustvovali senjski biskup, kanonici dostojanstvenici s ostalim običnim kanonicima, kao i splitski arhiprezbiter kao predstavnik

14) Prema tumačenju N. Klaić, o.c. str. 367, »senjska biskupija nastaje kao posljedica izdvajanja zadarske nadbiskupije i njezinih sufragana ispod jurisdikcije splitskog metropolite... Budući da župe krčkog i rapskog biskupa na kopnu ostaju u državi ugarsko-hrvatskog vladara, sama se od sebe nametala potreba da se na tom području stvore nove biskupije. Tako je šezdesetih godina XII stoljeća osnovana senjska biskupija«, čiji je prvi poznati biskup bio Mirej. Na splitskom crkvenom saboru 1185. g. osnovana je i druga, tzv. krbavska biskupija, čiji je prvi biskup bio splitski kanonik Matej Maurute (1185-1220).

15) T. Smičiklas, C.D. II, str. 193. Tekst isprave glasi: »Segniensis episcopus habet sedem suam in Signa et habet has parochias: Signia, Vallem vineariam, Gezcam et Busan«.

16) Isto, str. 193., gdje u tekstu isprave stoji: Corbauensis episcopus habet sedem suam in Corbaua et habet has parochias: Corbauam, medietatem Lice, Nograd, Dresnic et Modrusam«. U splitskom originalu spominje se još i župa Plaški.

17) M. Sladović, o.c. str. 167.

18) O.c. str. 116.

19) T. Smičiklas, C.D. XV, str. 365.

20) M. Sladović, o.c. str. 168, 182.

21) D. Farlati, o.c. str. 116; M. Sladović, o.c. str. 182-183.

Splitskog kaptola, odnosno splitske metropolije pod čijom je jurisdikcijom bila senjska biskupija. Iz tih statutarnih naredaba vide se kanonička zaduženja i druge obaveze u senjskoj crkvi i izvan nje, a zatim i podjela prihoda, koji su se dijelili na četiri dijela: jedan biskupu, drugi kaptolu, treći za gradnju crkve, a četvrti siromasima. Iako kaptolska menza nije imala nikakvih fondova, ipak su kanonici kaptola imali određene prihode, kako iz dnevne razdiobe i svetih godišnjica, tako i od pogreba, pobožnih zapisa i desetine nekih mjesta odakle im se dodjeljivalo ono što im je trebalo za život i obrede. Bogoslužje su kanonici vršili na narodnom jeziku (uz upotrebu glagoljice), što je na zamolbu senjskog biskupa Filipa odobrio papa Inocentije IV 1248. godine.²²⁾

Takvo ustrojstvo i život kanonika Senjskog kaptola nisu se bitnije mijenjali sve do kraja srednjeg vijeka, a vjerojatno ni poslije, kada je 1640. g. senjska biskupija bila sjedinjena s krbavsko-modruškom biskupijom. Tada su obje biskupije zadržale i nadalje svoje kaptole, ali je objema upravljao samo jedan biskup sa sjedištem u Senju.²³⁾

O bilo kakvoj javnoj djelatnosti Senjskog kaptola, koja bi se očitovala kroz sastavljanje, pisanje, prepisivanje, redigiranje, pečaćenje i izdavanje privatno-pravnih ugovora ili dokumenata druge vrste na zahtjev stranaka u vezi s kupnjom, prodajom, svjedočenjem itd., gotovo se uopće ne može govoriti sve do potkraj 14. ili na početku 15. stoljeća. Sve takve dokumente s javnom vjerom, kako je suditi prema Smičiklasovom Diplomatičkom zborniku (II-XVII), nije pisao i izdavao u Senju kaptol, nego notar javne notarske kancelarije, čije se ime »Ego Simon sacri palatii notarius« prvi put navodi u ispravi od 17. lipnja 1233. g.²⁴⁾ Međutim, nije isključeno da je u Senju već i prije Simona djelovao javni notar, ali nam, bar za sada, nije poznat nijedan drugi, koji bi vršio tu službu osim njega. Nekoliko godina kasnije, 1248. službu javne notarske kancelarije preuzeo je notar Prod. Njega je naslijedio Lanfranko Munarolli, koji se u ispravi od 13. svibnja 1257. g. također potpisuje kao notar svete palače, a sada pak senjski tabelion: »Ego Lanfrancus Munarolli de Vincentia sacri palatii notarius, nunc vero Seniensis tabellio...«²⁵⁾

Osim javnog notara u senjskim dokumentima potkraj 13. st. nalazimo i egzaminatora isprava. Njegovo se ime uvijek navodi pred imenom javnog notara, kako to pokazuje i isprava od 18. travnja 1292. g.: »Ego Beneuenutus vicecomes Segnie examiner manum misi. Ego magister Petrus physicus et Segnie generalis notarius predictis interfui et rogatus, ut audiui, scripsi, et roboravi ac solito meo signo signavi.«²⁶⁾ Prema mjestu potpisa na dokumentu može se lako zaključiti da je uloga egzaminatora (tj. pregledavača isprava) bila značajnija ili važnija od uloge javnog notara kao stručnog lica. Egzaminator je ujedno svjedočio o ispravnosti teksta i o originalnosti dokumenta. Kakva mu se važnost pridavala pokazuje i isprava od 1. studenoga 1319. g., u kojoj takvu ulogu ima čak i sudac po imenu Martin (Ego iudex Martinus condam iudicis Redouani examiner manum misi), iza čijega potpisa slijedi potpis notara Benevenuta (Et ego Beneuenutus condam

22) T. Smičiklas, C.D. IV, str. 343.

23) J. Butorac – A. Ivandija, o.c. str. 96.

24) T. Smičiklas, C.D. III, str. 460. To je tzv. »notar svete lateranske palače«, a nikako »carske palače«, kako se to navodi u ponekim radovima naših povjesničara. Radi objašnjenja valja istaći da već od kraja 11. st. i pape imaju istu vlast kao i carevi u imenovanju notara, i to ne samo na svom području nego i izvan njega, s naslovom »notarii apostolice sedis« ili pak »notarii sacri lateranensis palatii«. U vezi s imenovanjem javnog notara ili egzaminatora vidi opširnije: Mirko Zjačić, Statut grada Senja iz 1388. godine, Rad JAZU, sv. 369, Zagreb 1975, str. 48-49; Miroslav Granić, Privilegij cara Sigismunda rapskoj obitelji Dominis iz godine 1437., Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio društvenih znanosti (9) 1980/1981, Zadar 1982, str. 53-62; M. Kostrenčić, Fides publica (Javna vera) u pravnoj historiji Srba i Hrvata do kraja XV veka, Beograd 1930, str. 71-84.

25) T. Smičiklas, C.D. V, str. 66-67.

26) T. Smičiklas, C.D. VII, str. 82.

Venimbene imperiali auctoritate notarius predictis omnibus, ut supra legitur, rogatus interfui, scripsi et publicau(i).²⁷⁾

I dok su službu egzaminatora obavljali u Senju uglavnom plemići iz obitelji Raduci (Raduča) i Mojzesa, sav posao oko sastavljanja, pisanja i izdavanja isprava vršili su i nadalje javni notari po carskom ovlaštenju i zakleti senjski notari, kako nam to svjedoči između mnogobrojnih isprava i ona od 1345. g.: »... publicus imperiali auctoritate notarius et comunis Segnie iuratus...«²⁸⁾ U taj posao krajem 14. ili početkom 15. stoljeća uključuje se i katedralni kaptol crkve Sv. Marije u Senju, kojem je kralj Sigismund 25. listopada 1392. godine svojim privilegijama službeno podijelio upotrebu kaptolskog pečata. S njime će u narednom vremenu kaptol kao »locus credibilis« ili institucija javne vjere, potvrdivati sve svoje isprave i pisma.²⁹⁾ Valjanost i vjerodostojnost njegova pečata potvrdio je 1480. g. i kralj Matija I Korvin, čime se nesumnjivo dokazuje da je Senjski kaptol do tada, a i kasnije, neprestano djelovao kao »locus credibilis«. To nam potvrđuju i neki objelodanjeni regesti njegovih isprava, ili regesti isprava hrvatsko-ugarskih kraljeva, hrvatskih banova i plemića, koje su mu oni upućivali radi raznih poslova, koje je kaptol u vidu javne djelatnosti obavljao i sprovodio u život.³⁰⁾ Da bi se bar i približno vidjela ili prikazala srednjovjekovna djelatnost i uloga Senjskog kaptola, donosimo neke regeste njegovih isprava i isprava drugih lica:

1. Senj, 11. veljače 1471. Senjski kaptol prevodi iz hrvatskog na latinski (jezik) privilegij koji je knez Ivan Frankopanski dao Nikoli, sinu Petrovom, te Luki i Matiji, sinovcima Matulovim³¹⁾;

2. Senj, 11. svibnja 1475. Senjski kaptol imenuje kanonika Mateja Ivancolića i Grgura Crnića svojim prokuratorima kod biskupa krčkog i vikara modruškog i rapskog biskupa da traže izvršenje neke bule protiv onih koji zadržavaju njegove prihode i dobra³²⁾;

3. (Senj) 8. siječnja 1481. Senjski kaptol na molbu Martina Baljardića iz Senja prevodi ispravu kneza Sigismunda Frankopana od 12. svibnja 1437. iz hrvatskog na latinski jezik³³⁾;

4. (Senj) 10. studenog 1485. Ivan Frankopan daruje Senjskom kaptolu vinograd u Bašćanskoj dragi, što potvrđuje i mletački providur³⁴⁾;

5. (Senj), 6. rujna 1487. Senjski kaptol na molbu Ivana Anža Frankopana svjedoči da je preveo s njemačkog pismo kneza Ivana Frankopana kojim on posinjuje sina svoga brata Bartola po imenu Ivan An³⁵⁾;

6. Senj, 1. siječnja 1489. Pismo gackih plemića u kojem se obvezuju da će Senjskom kaptolu i senjskom biskupu dati dužnu desetinu³⁶⁾;

27) T. Smičiklas, C.D. VIII, str. 544-545.

28) T. Smičiklas, C.D. XI, str. 203-25, XV, str. 371.

29) T. Smičiklas, C.D. XVII, str. 465-466.

30) Uvid u isprave Senjskog kaptola nismo imali jer njihov fond do 1982. g., kad smo istraživali za temu »Srednjovjekovna crkvena sfragistika u Hrvatskoj«, još nije bio sreden. Zbog toga koristimo njihove regeste koje su objavili M. Sladović i M. Magdić u navedenim radovima, a u novije vrijeme poneke su objavili Jakov Stipšić – Miljenko Šamšalović i već prije citirani Vl. Kraljić u nekoliko nastavaka.

31) J. Stipšić – M. Šamšalović, Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije (nastavak), Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 3, Zagreb 1960, str. 611, br. regesta 2713.

32) Isto, str. 617, br. regesta 2801.

33) Isto, str. 625, br. regesta 2919; M. Sladović, o.c. str. 170; M. Magdić, o.c. str. 245.

34) M. Sladović, o.c. str. 170.

35) Isto, str. 170.

36) Isto, str. 170.

7. Senj, 13. siječnja 1492. Senjski kaptol svjedoči o uvođenju u posjed zemalja koje je Čazmanskome kaptolu poklonio Stjepan Zemljić od Krupe³⁷⁾;

8. (Senj) 21. ožujka 1497. Gacki plemići svjedoče pred svećenikom Jakovom Bajčićem, javnim bilježnikom, da su Senjskom kaptolu i senjskom biskupu platili dužnu desetinu³⁸⁾;

9. Senj, 25. studenoga 1501. Svjedočenje Senjskog kaptola u pogledu zamjene zemljišta u Gackoj za Ostrovicu Novakovića u Lici;³⁹⁾

10. Budim, 11. lipnja 1504. Reskript kralja Vladislava Senjskom kaptolu kojim mu određuje da Felixa de Ragusio uvede u posjed Podgora;⁴⁰⁾

11. Senj, 17. studenoga 1506. Senjski kaptol na molbu Anža Frankopana transumira njegovo pismo o nagodbi s Bernardom Frankopanskim od 27. rujna 1501. godine;⁴¹⁾

12. Senj, 14. veljača 1507. Senjski kaptol prevodi oporuku iz njemačkog na latinski jezik Ivana Frankopanskog od 21. ožujka 1406. godine;⁴²⁾

13. Senj, 8. siječnja 1510. Autentična isprava Senjskog kaptola Jurju Recaninu o nekim privilegijama u Zagrebačkoj županiji koje su mu dali knezovi Frankopani;⁴³⁾

14. 1510. mjeseca lipnja. Ban Bot, boraveći u Otočcu, pozivlje Senjski kaptol da na molbu plemića Grgura Kristoforića izda protestnu ispravu (litterae protestationae) protiv Brnje Dešića;⁴⁴⁾

15. (Senj), 6. studenoga 1510. Senjski kaptol izdaje svjedočno pismo u parnici Marka Bana, koji je posudio novac Nikoli Baglardiću iz Senja u Aleksandriji, od kojih je jedno pismo liječnika Atanazija iz Klisa, a drugo, pisano talijanskim jezikom, Mihovila Vrtičevića;⁴⁵⁾

16. Budim, 25. listopada 1511. Reskript kralja Vladislava kojim nalaže Senjskom kaptolu da plemiće Petra i Grgu Dorothych (Dorotić), i još neke osobe uvede u posjed nekih zemljišta u Otočcu;⁴⁶⁾

17. 1512. (9. listopada). Ban Mirko Perenji, senjski kapetan, nalaže Senjskom kaptolu da razmotri neku svađu gackih plemića i da ga o tome izvjesti;⁴⁷⁾

18. Byhigio, 12. listopada 1512. Senjskom kaptolu povjerava se istraga o sporu plemića Jurja Kristoforića de Kamenyana u Otočcu protiv plemića Mateja i Jurja Čečevića de Razothewz;⁴⁸⁾

19. Budim, 28. svibnja 1514. Kralj Vladislav II delegira Senjski kaptol da braću Franju, Luku, Martina i Mihovila Pednić de Marynancz uvede u posjed Marijanac u distriktu Bužan;⁴⁹⁾

37) Arhiv Čazmanskog kaptola, fond »Locus credibilis«, diplomata, stara signatura: fasc. 16, br. 9, u Arhivu kaptola u Zagrebu.

38) M. Sladović, o.c. str. 171.

39) Isto, str. 171; M. Magdić, o.c. str. 246-247.

40) Vl. Kraljić, Popis arhivske građe Arhiva biskupije u Senju i Arhiva stolnog kaptola u Senju, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, br. XX, Rijeka 1977, str. 236, br. regesta 13; M. Magdić, o.c. str. 247.

41) J. Stipšić – M. Šamšalović, o.c., Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 4, Zagreb 1961, str. 521, br. regesta 3815.

42) Isto, str. 522, br. regesta 3828.

43) M. Sladović, o.c. str. 171-172; Vl. Kraljić, o.c. str. 236, br. regesta 15.

44) Isto, str. 172.

45) Isto, str. 172; J. Stipšić – M. Šamšalović, o.c. str. 534, br. regesta 3964.

46) M. Magdić, o.c. str. 248; Vl. Kraljić, o.c. str. 236, br. regesta 16.

47) M. Sladović, o.c. str. 172.

48) M. Magdić, o.c. str. 248; Vl. Kraljić, o.c. str. 236, br. regesta 17.

49) M. Magdić, o.c. str. 248; Vl. Kraljić, o.c. str. 237, br. regesta 19.

20. Modruš, 30. lipnja 1515. Modruški biskup Šimun Kožičić piše Senjskom kaptolu da kanonika arhiepiskopita Nikolu de Vitisa uvede u dužnosti;⁵⁰⁾

21. Senj, 10. rujna 1512. Senjski kaptol izdaje ispravu Mihovilu Osdaju o uvođenju u posjed Donje Luke u Gackoj;⁵¹⁾

22. Strigon, 9. prosinca 1527. Kralj Ferdinand I potvrđuje svojom poveljom Senjskom kaptolu privilegij da na ispražnjeno mjesto u kaptolu sami kanonici mogu izabrati nove kanonike;⁵²⁾

23. Senj, 26. srpnja 1536. Senjski kaptol svjedoči da su Đuro Batalović i njegov otac Nikola vjerni službenici kralja;⁵³⁾

24. Senj, 26. srpnja 1536. Senjski kaptol saslušava dva senjska kanonika s obzirom na razmiricu Petra Kružića sa Splićanima.⁵⁴⁾

Navedeni regesti isprava pokazuju kakvom se sve javnom djelatnošću bavio srednjovjekovni Senjski kaptol, koju je i kasnije nastavio sve do potkraj 17. stoljeća. Rezimirajući ukratko sadržaj navedenih regesta može se zaključiti da je kaptol po nalogu ili na zamolbu hrvatsko-ugarskih kraljeva, hrvatskih knezova, banova i drugih osoba, prevodio ili transmirao njihove isprave, svjedočio u raznim parnicama oko zamjene posjeda ili uvođenja u njih, vršio saslušavanje stranaka, te o tim i drugim raznovrsnim poslovima sastavljao i izdavao svoje isprave kao vjerodostojno mjesto, ovjeravajući ih svojim utisnutim ili visećim autentičnim pečatima.

Sve poslove oko pisanja, sastavljanja, prepisivanja, pečačenja i izdavanja isprava, kaptol je, kako je suditi prema navedenim registama njegovih isprava od 13. siječnja 1492. i 26. srpnja 1536. g., vršio u sakristiji katedralne crkve »in ecclesia nostra cathedrali sancte Marie«. Tko je sastavljao i pisao njegove isprave, nije nam za sada poznato, ali svakako da je to bio jedan od njegovih kanonika, npr. primicerius ili čak prezbiter, a moguće i javni notar, koji je, uz svoj redoviti posao u javnoj notarskoj kancelariji, vršio usluge i za Stolni kaptol sv. Marije. Takav primjer nalazimo i kod Zadarskog kaptola, kojemu je javni notar sastavljao dokumente, a kaptol ih ovjeravao svojim pečatom.

Diplomatički materijal, tj. isprave Senjskog kaptola, neznatno se razlikuju po svojoj diplomatičkoj strukturi od npr. isprava kaptola sjeverne Hrvatske. Njegove isprave također počinju s formulom pozdrava, koja općenito glasi, ponekad s manjom razlikom, kao »Nos capitulum beatae Mariae virginis cathedralis segniensis« ili pak u nešto skraćenom obliku »Nos capitulum ecclesie Segniensis«.

Iza pozdravne formule slijedi formula inskripcije u vidu »universus et singulis, ad quorum presentiam presentes nostre pervenerint et quibus expedit«, na koju se nastavlja formula promulgacije (promulgare = javno oglasiti) »fidem indubiam facimus ac presentium tenore attestamus (!)«.

Nadalje slijedi formula naracije ili opširnijeg izlaganja u koju je uključena dispozicija, koja prethodi formuli korroboracije (corroborare = osnažiti) i glasi »in quorum fide et testimonium has transferi (?) iussimus pro maiori veritatis certitudine sub nostri soliti sigilli impressione«.

50) M. Magdić, o.c. str. 248; VI. Kraljić, o.c. str. 237, br. regesta 20.

51) VI. Kraljić, o.c. str. 237, br. regesta 25.

52) M. Sladović, o.c. str. 173; VI. Kraljić, o.c. str. 238, br. regesta 27.

53) Emilij Laszowski, Monumenta habsburgica regni Croatiae Slavoniae, vol. II, Zagreb 1916, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 38, str. 284, br. isprave 291.

54) Isto, str. 285, br. isprave 292.

Kraj teksta isprava Senjskog kaptola završava s formulom datacije ili datumom, npr. »Datum Segnie in ecclesie nostra catedrali sancte Marie, sub die XXVI iulii 1536«, iz koje se očituje da je kaptol računao tekuće dane u mjesecu, a da je za početak godine, kako nam to svjedoči prije spomenuta njegova isprava od 13. siječnja 1492. g., upotrebljavao »stilus nativitatis«, tj. dan Kristova rođenja 25. prosinca.

Kad je isprava bila sastavljena i napisana, kaptol bi je ovjerio svojim velikim ili malim pečatom kao sredstvom javne vjere. S takvom je djelatnošću, osim bogoslužja, koje je kantonima kaptola bila prva i glavna zadaća, nastavio je kaptol i u 17. stoljeću, kada je službeno, ali i formalno, njegov rad legaliziran Dekretom cara i kralja Ferdinanda III od 1647. g., članak 57.⁵⁵⁾, koji je i kasnije potvrđen zakonskim člankom 56 iz 1741. godine.⁵⁶⁾ Svakako da je taj zakon važio i za njegove pečate kojima je Senjski kaptol ovjeravao sve svoje dokumente.

3. Pečatnjaci i pečat Senjskog kaptola

Pravo upotrebe pečata dobio je Senjski kaptol ispravom kralja Sigismuñda od 25. listopada 1392. godine, u kojoj kralj, između ostalog, daje na znanje »da smo radi poštovanja i časti preslavne uvijek djevice Bogorodice Marije, čije ime nosi senjska crkva, na molbu predragih naših vjernika prečasnog u Kristu oca gospodina Ivana iz Kanjiže, milosrdem Božjim, nadbiskupa ostrogonskog, vječnog kneza iste crkve i našeg kraljevskog i kraljičinog dvora, vrhovnog kancelara kao i poštovanog i uzvišenog muža gospodina Ivana kneza Krka i Modruša i kraljevstva naših Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i velečasnog u Kristu oca gospodina Leonarda iz Pesara, doktora prava i biskupa iste senjske crkve i generalnog vikara u duhovnim stvarima, prije spomenutog prečasnog gospodina ostrogonskog nadbiskupa, imajući pred očima čisti probitak, korist i opće dobro, i razumno pristavši i želeći da istu crkvu, odnosno naše drage vjerne kaptol iste senjske crkve, kao i sadašnje i buduće nasljednike u vječna vremena počastiti, uz prethodno svečano savjetovanje, **dajemo istom Senjskom kaptolu i njegovim nasljednicima trajno pečat** kao znak vjernosti i dostojanstva, pečat koji će vječno trajati, želeći i na osnovu ove isprave čvrsto određujući da se on postavlja na isprave i bilo koja pisma koja se osnažuju snagom istog pečata, i to na sudovima, posjedovnim parnicama, ugovorima, svjedočanstvima kao što se puna vjera daje svim katedralnim crkvama, kolegijalnim ili samostanima naših kraljevstava podjelom slavne uspomene prejasnih kraljeva Ugarske naših prethodnika, koje imaju pečat vjere i dostojanstva koji se njima služe. Pečat je pak obli u čijoj je sredini urezana slika djevice Marije, koja sjedi pod nekim ciborijem ili tornjićem, koji se s jedne i s druge strane oslanja na dva stupića, s likom malenog djeteta, koji sjedi u lijevom naručju majke, kao što prikazuje utisnuti pečat. Na obodnici je pak ovaj natpis: Pečat Senjskog kaptola. Ovaj pak privilegij, o ovoj našoj dodjeli, naredismo da se osnaži snagom našega velikog visećeg pečata i da se preda kaptolu rukom spomenutog vjernog našeg prečasnog oca gospodina Ivana nadbiskupa ostrogonskog za vječni spomen stvari, snagu, vjeru i svjedočanstvo prije spomenutog«.⁵⁷⁾

55) Stephano de Verböcz, *Corpus juris Hungarici seu decretum generale incltyi regni Hungariae*, tom. I, Tyrnaviae 1696, str. 210: »Capitulum quoque Segniense, adinstar aliorum Regni Capitulum, liberam precedendi, et expedienda expediendi, in suo processu habeat facultatem«.

56) *Corpus juris Hungarici*, tom. II, Budae 1779, str. 202: »Capitulum etiam Segniense admissa ea facultate, quam Articulus 57, Anni 1647, denotat«.

Tim kraljevskim privilegijem Senjski je kaptol legalizirao upotrebu i vjerodostojnost svoga pečata kojim je, od tada, pa nadalje, ovjeravao sve svoje dokumente ili isprave, kako nam to svjedoči i ona isprava od 13. siječnja 1492. godine o kojoj visi voštani pečat, čiji ćemo opis kasnije priložiti.

Veliki pečatnjak Senjskog kaptola u cijelosti je jednak opisu koji se navodi u tekstu privilegija kralja Sigismunda od 25. listopada 1392. godine. Oblika je mandorle s dimenzijama $7,5 \times 4,5$ cm (δ sl. 21). Obrubljen je s dva niza sitnih bisera od kojih je unutrašnji niz prekinut pri vrhu pečatnjaka. Između bisera ispisan je pečatni natpis koji počinje šesterolatičnim cvijetom:

* S(igillum) * CAPITULI * SEGNIENSSIS *. Imenica S(igillum) ispisan je u skraćeni-
ci per suspensionem. Slova su tipa kičene gotičke majuskulne kapitale s uncijalnim slo-
vima E, G i N. Znak distinkcije među riječima je šesterolatični cvijet. Kod pridjeva
»SEGIENSSIS« valja primjetiti da je nepoznati majstor greškom ili nepažnjom napisao
dva slova S umjesto jednoga. Natpis obrubljuje pečatnu sliku sa središnjim likom Bogoro-
dice, koja sjedi na klupi, pridržavajući u lijevom naručju malenog Isusa. Oba su lika pri-
kazana u aureoli ispod ciborija, koji počiva na četiri kolumne, ukrašene pri vrhu ukras-
nim fjalama. Između njih prikazane su još dvije manje fijale, razdijeljene s dva manja
tornjića, koji dijele tri trolatična cvijeta, omeđena u trokutu. Dvije pobočne fijale nose
kupolasti zavšetak ciborija, koji je simbolično ukrašen crijepom. Čitava konstrukcija pe-
čatne slike, dakle ciborij sa fjalama, počiva na postamentu, sagrađenom od »fugiranek«
opeke u pravilnom nizu. Nema sumnje da je pročelje katedralne crkve sv. Marije, koje je
sagrađeno od opeke, nepoznati majstor jednostavno prenio (ugravirao) u pečatnu sliku
kaptolskog pečatnjaka.

Koncepcija i modelacija lika Bogorodice s malim Isusom u potpunosti odgovara goti-
čkim osobinama. Rezanje pečatnjaka dobro je izvedeno u plitkom reljefu, što se posebice
zamjećuje kod nijansiranja pojedinih detalja, npr. Bogorodičina plašta ili njezine haljine,
koja seže do konzole na kojoj su položene njene noge. Takav jednostavan, a ipak izvan-
redno koncipiran prizor Bogorodice s djetetom, bez ikakvih dekorativnih detalja, u pot-
punosti se doimlje kao oltarna slika. Uzevši u obzir sve detalje izradbe tog pečatnjaka
(koncepciju, modelaciju i nijansiranje), može se reći da po svojim kvalitetama ne zaostaje
za drugim našim pečatnjacima iz tog vremena, kojih se do danas na žalost malo sačuvalo.
Njegov otisak našli smo u voštanoj grudi tamnosmeđe boje (δ sl. 22), koja visi o ze-
lnoj vrpci isprave od 13. siječnja 1492. godine.⁵⁷ Na poleđini te pečatne grude, odnosno
pečata, plitko je utisnut protupečat. Iako je pečatna slika po sredini neznatno oštećena,
ona ipak po svim svojim detaljima, obliku i dimenzijama, u potpunosti odgovara prije
opisanom pečatnjaku.

57) T. Smičiklas, C.D. XVII, str. 465-466. Tekst isprave glasi: »... quod nos ad reuerentiam et honorem gloriosissime semper virgini-
nis genitricis dei Marie, in cuius uocabulo insignita est eclesia Segniensis, postulantibus a maiestate nostra dilectis simis nostris
fidelibus reuerendissimo in Christo patre domino Joanne de Canisa, miseracione diuina archiepiscopo Strigoniensi eiusdemque
loci comite perpetuo ac regie aule nostre et regionalis cancellario summo, nec non spectabile ac magnifico uiro domino Ioanne
comite Veglie et Modrusse regnorumque nostrorum Dalmate, Croatie et Slavonie bano, ac reuerendo in Christo patre domno
Leonardo de Pansauo decretorumque doctore episcopo ipsius ecclesie Segniensis ac profati reuerendissimi domini archiepiscopi
Strigoniensis in spiritualibus vicario generale, respectu pure utilitatis, commodi et boni communis rationabiliter inclinati et
proinde cupientes ipsam ecclesiam Segniensem seu dilectos fideles nostros capitulum ipsius Segniensis ecclesie et presentes et
continuos successores prepetuis temporibus honorare preuia deliberatione solemni concedimus eidem capitulo Segniensi eiusque
successoribus in perpetuum fidei dignitatis sigillum perpetuo duraturum uolentes ac vigore presentium firmiter decernentes, ut
litteris et scripturis quibuslibet eiusdem sigilli munimine roboratis adhieatur in iudiciis, causis possessionariis, contractibus, in-
quisitionibus, testimoniis sicut aliis quibuscumque ecclesis cathedralibus collegiatis aut monasteriis regnorum nostrorum ex
concessione elicis memorie serenissimorum regum Hungarie predecessorum nostrorum habentibus sigilla fidei dignitatis et eis
utentibus fides plenaria adhibetur. Sigillum uero oblongum est, in cuius medietate sculpta est imago Virginis gloriose sedentis
sub quodam ciborio seu turrito ab utroque latere subnixo duabus collapinis cum imagine paruuli nati sedentis super matris ulna

Uz taj pečatnjak Senjski je kaptol za ovjeravanje svojih isprava, više internog nego li javnog karaktera, upotrebljavao i drugi, manji pečatnjak, kružnog oblika i promjera 5 cm, koji se također čuva u Arhivu Senjskog kaptola (šsl. 23). Obrubljen je s dva kružna niza sitnih bisera između kojih se čita natpis ispisan u skraćenicama per suspensionem i per contractionem sa znakom križa jednakih hasta: + S(igillum). CAPITU-LI:ECC(lesi)E SEGN(i)ENSIS *.

Znak distinkcije među riječima je dvotočka i na kraju petokraka zvijezda. Oblik slova pripada kićenju gotičkoj majuskulnoj kapitali s uncijalnim slovima E, G i N. Završeci slova imaju određenu dekorativnost.

Središnji motiv pečatne slike prikazuje prizor Bogorodice s umrlim Kristom, kojeg sje-deći na klupi – pridržava u desnom naručju. Oba lika prikazana su u aureoli s vrlo bol-nim izrazom Bogorodice, koja ne plače, nego zapravo pokazuje mrtvo Kristovo tijelo, tek skinuto s križa. Time taj prizor slike ističe zapravo pobožnom gledaocu misao da je Kri-stovom smrću izvršeno djelo otkupljenja. Bogorodica je ogrnuta plaštem, stisnutim ispod vrata kopčom. Donji dio njene haljine uzdužno je naboran i seže do konzole na kojoj su joj položne noge. Pozadina gotičkog okvira dekorirana je sitnim rombovima nepravilne izradbe. S desne Bogorodičine strane prikazano je sunce između sedam zvijezda, koje simbolično označuje Krista, a s lijeve je srpasti mjesec među petnaest zvijezda. Oba ta motiva, sunca i mjeseca među zvijezdama, pojavljuje se u srednjovjekovnoj ikonografiji u prizorima razapinjanja i simbolizira žalost svega stvorenja prilikom Kristove smrti.

I dok je na velikom pečatnjaku nepoznat majstor – graver – prikazao prizor blažen-stva Bogorodice s malim Isusom, dotle je na tom kružnom pečatnjaku dao impresivan motiv njezine tuge i boli za umrlim sinom. Taj motiv predstavlja inače pravu rijetkost u srednjovjekovnoj crkvenog sfragistici naših pečata i pečatnjaka, zbog čega mu u tom po-gledu i pripada posebna pažnja među njima.

Osim bogorodice s Kristom izuzetno su dobro koncipirani i izmodelirani u plitkom re-ljefu i drugi dekorativni elementi: sunce s obličjem Kristove glave između zvijezda, mje-sec, također između zvijezda i tročlani cvijet podnu Bogorodičinih nogu. Svi navedeni de-talji izvanredno su nijansirani, zahvaljujući rezanju pečatnjaka, koje je izvedeno na viso-kom zanatskom nivou. Po svim svojim kvalitetama taj pečatnjak pripada među reprezen-tativnije primjerke naših pečatnjaka s kraja 14. stoljeća. Kaptol ga je vjerojatno upotre-bljavao za ovjeravanje svojih dokumenata i prije velikog pečatnjaka koji mu je podijelio kralj Sigismund 1392. godine, ali na žalost, njegov nam otisak na bilo kojem dokumentu nije poznat, a vjerojatno ni sačuvan. Zbog njegova kružnog oblika, te forme slova i sadr-žaja pečatne slike, stavljamo ga pod konac 14. stoljeća.

4. Pečatnjak senjskog biskupa Martina (1280-1308)

Senjski biskup Martin spominje se prvi put u ispravi od 22. siječnja 1280. godine, u ko-joj mletački patrijarha Gvido daje oprost svima onima koji će prisustvovati posvećenju crkve sv. Dominika u Zadru.⁵⁹ Prigodom tog posvećenja bio je nazočan, uz ninskoga bi-

sinistra prout cere impressio rpresentat; in circumferentiis uero hec est inscriptio: Sigillum capituli Segniensis. Hoc autem pri-
legium predictae concessionis nostre sigilli nostri maioris et dupliciter appensione munitum fieri iussimus et ipsi capitulo dari
per manus predicti dilectissimi fidelis reuerendissimi patris domini Ioannis, archiepiscopi Strigoniensis, ad perpetuum rei
memoriam, robur, fiedem et testimonium premissorum.»

58) Vidi bilj. 37.

59) Historijski arhiv u Zadru, fond isprava sv. Dominika, stara sig. 2172; T. Smičiklas, C.D. VI, str. 333-334.

skupa Stjepana i zadarskog nadbiskupa Lovru Periandra, i »dominus Martinus Seniensis episcopus«, što potvrđuje ne samo navedeni tekst isprave nego i pečat biskupa Martina, koji visi s desne strane nadbiskupova pečata, o zelenoj vrpci isprave u smeđem vosku s protupečatom, utisnutim palcem ruke. Pečat je oblika mandorle s dimenzijama 5,5 x 3,1 cm (8 sl. 24). Vrlo je elegantne forme, sa središnjim motivom stojećeg biskupa. Biskupov lik frontalno je koncipiran s mitrom na glavi, koja je trokutastog oblika i razdijeljena po sredini do ruba, ukrašenog nizom sitnih bisera u formi dijademe. Ispod mitre izvire sa svake strane jedna traka, ukrašena perlama, koje dodiruju ramena. Detalji glave,

Sl. 21. — *Veliki pečatnjak Senjskog kaptola s kraja 14 st., u Arhivu Stolnog kaptola u Senju*

oči, usta i nos s ovalnim licem, jako su naglašeni. Biskup je odjeven u ornat vidno naglašenim poprečnim i uzdužnim naborima. Stopala su mu položena na nisku konzolu. U lijevoj ruci biskup Martin pridržava gotički pastoral, a desnom, u znaku sv. Trojstva, blagoslivlja. Ruke su mu otraga spojene pojasom od sitnih perli, koji označuje svećenika redovnika. Njegov lik okružen je sa dva niza sitnih bisera, a unutar kojih se, uz znak križa, čita natpis; »+ S. FRIS MARTINI DI GRA EPI SEGN«. Natpis je ispisan u skraćenica-ma per suspensionem i per contractionem, te (kad se dopuni) treba glasiti: + (Sigillum). FR(atr)IS MARTINI (A i R u ligaturi) D(e)I GRA(tia) EPI(scopi) SEGN(iensis). Tip slova pripada gotičkoj majuskulnoj kapitali, a G, M i N su uncijalnog oblika.

Završnica slova ima određeno zadebljanje. Svi elementi pečatne slike, natpis, stojeći lik biskupa s mitrom i pastoralom, imaju izrazito naglašene gotičke osobine. Konceptija pečata izvedena je izuzetno dobro kroz modelaciju i nijansiranje biskupova lika. Po svim

Sl. 22. – Veliki pečat Senjskog kaptola iz 1492. Historijski arhiv Varaždin, fond Čazmanskog kaptola, fasc. 16, N° 9. (Snimio I. Buzjak)

tim komponentama uočljivo je vrlo uspješno rezanje pečatnjaka, koje je izvedeno s velikom pažnjom. Takvim pečatom ovjeravao je biskup Martin sve svoje dokumente (isprave i pisma) do kraja života, kada ga je na toj časti 1308. naslijedio biskup Nikola I.

5. Z a k l j u č a k

Rezimirajući dobivene rezultate u vezi sa srednjovjekovnom povijesti Senjskog kaptola, njegovih pečatnjaka i pečata biskupa Martina, dolazimo do slijedećih zaključaka:

1. Pitanje utemeljenja senjske biskupije još nije u potpunosti rasvijetljeno u naštoj historiografiji. Ima nekih indikacija koje njeno utemeljenje stavlja čak u 5., odnosno 8. stoljeće, međutim, najviše argumenata svjedoči da je ona stvarno bila osnovana početkom druge polovice 12. st., od kada po prilici, ili nešto kasnije, datira i njezin kaptol kanonika.

2. Srednjovjekovni Senjski kaptol bio je ustrojen kao i drugi naši katedralni kaptoli u Dalmaciji i sjevernoj Hrvatskoj. U početku je brojio manji broj kanonika, između kojih su se po zvanju ili časti isticala dostojanstva, kanonik arhiprezbiter, kanonik arhidakon i kanonik primicerij. Ta su trojica imali posebno zaduženje u kaptolu. U 13. i 14. st. kaptol je stalno brojio dvanaest kanonika, čiji se broj održao i kasnije. Glavna zadaća kanonika kaptola bila je ponajprije u obavljanju bogoslužja, a tek onda i u drugim stvarima unutar crkve ili izvan nje. Kanonici su se uzdržavali od redovnih prihoda, tj. desetina.

Sl. 23. — *Mali pečat Senjskog kaptola iz 14. st. u Arhivu Stolnog kaptola u Senju*

koje su se dijelile između njih, ali i od drugih prinosa, npr. misâ, pogrebâ, svjedočenja i pisanja isprava.

3. Bilo kakvu javnu djelatnost u vidu sklapanja, svjedočenja, sastavljanja, te pisanja, prepisivanja, ovjeravanja i izdavanja privatno-pravnih ugovora ili drugih dokumenata (isprava) do potkraj 14. st., nije vršio kaptol, nego javni notar po carskom ovlaštenju, koji se u Senju prvi put spominje već 1233. godine. Međutim, potkraj 14. st. i kaptol je počeo vršiti službu javne djelatnosti na temelju privilegija kralja Sigismunda od 25. listopada 1392. godine. Od tada kaptol postaje »locus credibilis«, pred kojim su se mogli vršiti svi

Sl. 24. – Viseći pečat senjskog biskupa Martina iz 1280. Historijski arhiv u Zadru, Fond isprava sv. Dominika, stara sign. 2172. Snimio: Ž. Hell Split

javni poslovi u vidu prodaje, kupnje, svjedočenja i svega drugoga, o čemu nam svjedoče njegove isprave, koje su sastavljali njegovi kanonici, a ponekad možda i javni notari, u sakristiji katedralne crkve, te ih pečatili kaptolskim velikim i malim pečatnjakom, kao sredstvom javne vjere.

4. Oba pečatnjaka, odnosno pečata Senjskog kaptola, bila su autentična, i imali su javnu vjeru. Veliki viseći pečat(njak), oblikom je mandorle sa središnjim likom Bogorodice, koja ispod ciborija pridržava u naručju lijeve ruke malog Isusa. Pečat(njak) je obrubljen s dva niza bisera unutar kojih teče natpis »S(igillum) CAPITULI SEGNIENSIS«, ispisan u gotičkoj majuskulnoj kapitali. Pečatna slika koncipirana je u gotičkoj formi. Otisak pečatnjaka sačuvan je kao pečat o ispravi od 13. siječnja 1492. godine.

5. Drugi pečatnjak Senjskog kaptola kružnog je oblika s prizorom Bogorodice, koja u desnom naručju pridržava mrtvog sina, između sunca sa sedam zvijezda i mjeseca s petnaest zvijezda. Pečatnjak je omeđen s dva kružna niza bisera, između kojih se čita natpis »S(igillum) CAPITULI: ECC(lesi)E SEGN(i)ENSIS«, ispisan u formi kičene gotičke majuskulne kapitale. Kaptol je taj pečatnjak upotrebljavao s kraja 14. ili na samom početku 15. st. za ovjeravanje manje važnih dokumenata.

6. Srednjovjekovnoj senjskoj sfragistici pripada i pečat senjskog biskupa Martina iz 1280. godine, koji je oblika mandorla s natpisom »+ S(igillum) FR(atr)IS MARTINI D(e)I GRA(tia) EPI(scopi) SEGN(iensis)« u gotičkoj majuskulnoj kapituli. Natpis, između dva niza sitnih bisera, omeđuje središnji lik biskupa Martina s mitrom na glavi i pastoralom u lijevoj ruci. Desnom rukom u znaku sv. Trojstva blagoslivlja. Obje ruke spojene su otraga s pojasom od sitnih bisera, koji označuje njegovo redovničko zvanje. Lik je frontalno koncipiran s gotičkim osobinama. Pečat je vrlo elegantne forme.

7. Srednjovjekovni Senjski kaptol obavljao je službu javne djelatnosti od kraja 14. pa do potkraj 18. st. Sve javne i privatne dokumente (isprave), koje je izdavao kao »locus credibilis«, ovjeravao je svojim velikim i malim pečatnjakom, koji danas predstavljaju važne spomenike, ne samo grada Senja nego i čitave hrvatske kulturne baštine. Zbog toga smo im u ovom radu i posvetili veću pažnju od dosadašnje, jer oni to bez sumnje i zaslužuju.

Zusammenfassung

Der Autor erläutert in dieser Arbeit die mittelalterliche Geschichte des Senj Kapitels und beschreibt zugleich das Siegel des Bischofs Martin.

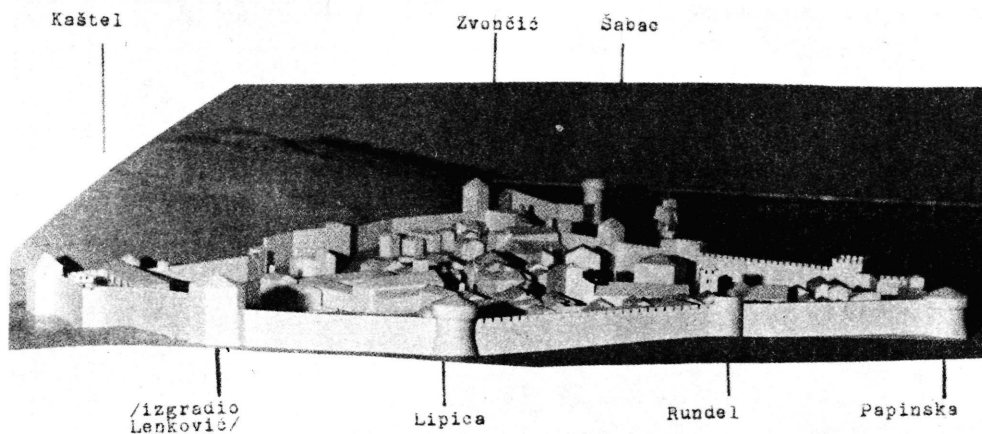
Während das Bistum Senj ganz gewiss in den sechziger Jahren des 12. Jh. gegründet worden ist (nach einigen Indizien vielleicht auch früher), wurde das Domkapitel ein Paar Jahre später gegründet – noch zur Zeit des Bischofs Mirej. Am Anfang bestand das Kapitel wahrscheinlich nur aus drei Domherren in Archidiacons- Archipresbyters- und Primiceriuswürde, später aber im 14. und 15. Jh. besteht es aus 12 Domherren. Diese haben sich aus ständigen Einkommen und Zehnten, sowie anderen Einnahmen (von Messeen,

Begräbnissen usw.) versorgt. Erst 1392, als ihm durch das Privileg des Königs Sigismund Siegelsgebrauch gewährt worden ist, wurde es zum »locus credibilis«. Seit jener Zeit hat das Domkapitel die öffentliche Tätigkeit bis zur Mitte des 18. Jhs ausgeübt, indem es, mit seinem grossen und kleinen Siegel als Beglaubigungsmittel verifiziert, privatrechtliche Abkommen sowie andere Urkunden verfasste und veröffentlichte.

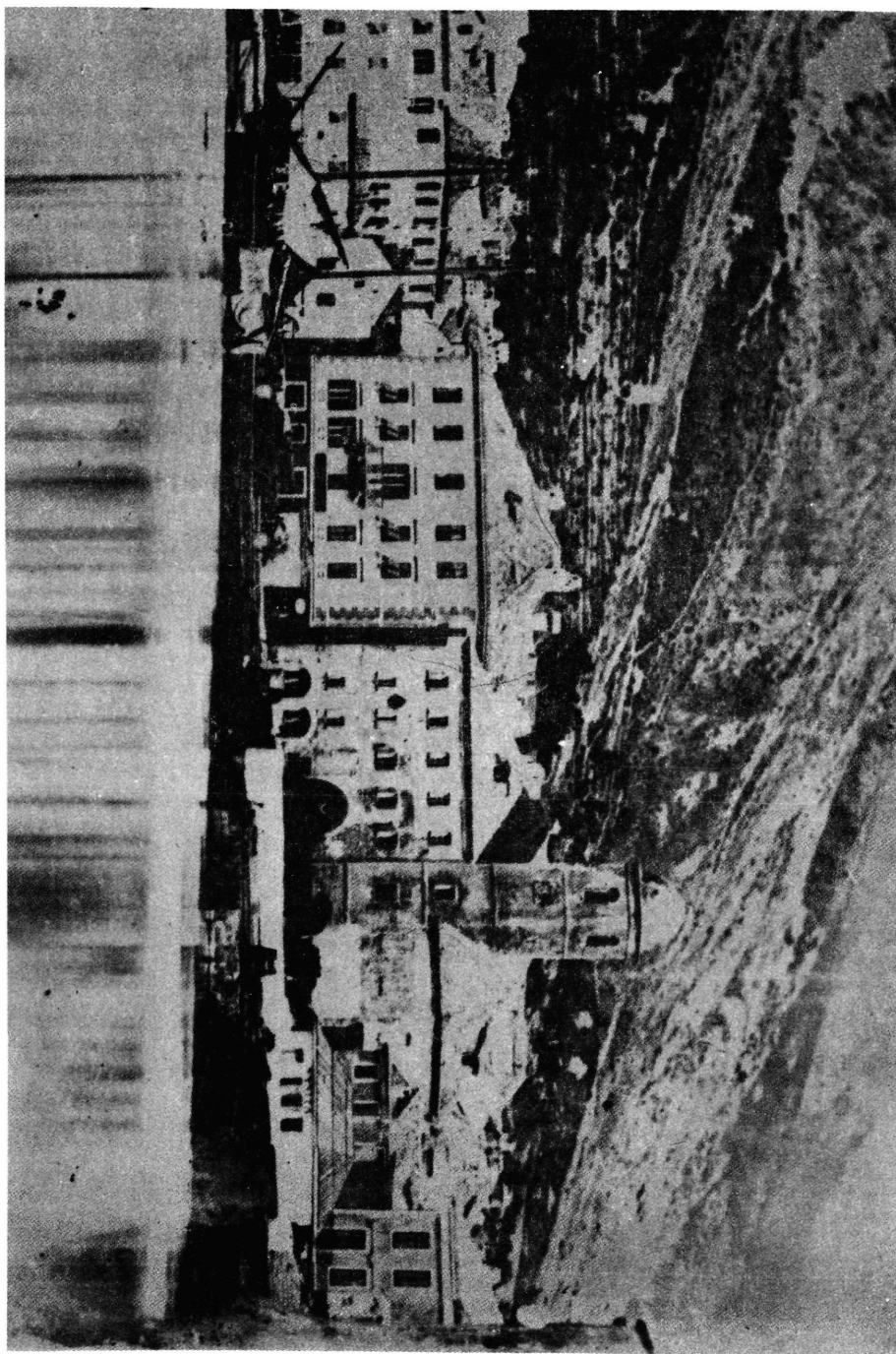
Das grosse Siegel des Domkapitels ist mandelförmig und misst $7,5 \times 4,5$ cm. Innerhalb zwei Reihen winziger Perlen liest man die Aufschrift »S(igillum) CAPITULI SEGNIENSIS«. Von dieser Aufschrift ist die Gestalt der Gottesmutter mit dem Kind Jesus unter einem Ziborium umgeben. Seine Form ist sehr elegant und hat gotische Merkmale. Das kleine Siegel ist rundförmig und misst 5 cm im Durchmesser. Binnen einer Aufschrift »+ S(igillum). CAPITULI: ECC(lesi)E SEGN(i)ENSIS« ist die Gottesmutter mit dem toten Sohn dargestellt, zwischen der Sonne in Form des Kopfes Christi mit sieben kleinen Sternen und dem Mond fünfzehn Sternen. Es trägt gotische Merkmale und stammt aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts.

Das Siegel des Bischof Martin von Senj ist auf einer Urkunde aus 1280 erhalten. Es ist mandelförmig und misst $5,5 \times 3,1$ cm. Die Gestalt des Bischofs mit aufgesetzter Mütze und Bischofsstab in der linken Hand ist mit folgender Aufschrift umgeben: »+ S(igillum). FR(ater)IS MARTINI (A und R = Ligatur) D(e)i GRA(tia) EPI(scopi) SEGN(iensis)«. Mit der rechten Hand wird im Zeichen der Hl. Trinität der Segen erteilt. Der Bischof ist in einem Ornat bekleidet und frontal mit gotischen Merkmalen konzipiert.

Da die Siegel des Senj Kapitels und des Bischof Martin wichtige Denkmale des kroatischen Kulturerbes darstellen, hat der Autor ihnen mehr Aufmerksamkeit gewidmet als es bisher in der Literatur der Fall war. Die Siegel sowie das Domkapitel verdienen es zweifellos.

Sl. 25. — Maketa Senja iz 16/17 st. izrađena prema studiji Dr arh. Melite Viličić 1966.

Sl. 25a. — Prva poznata fotografija Senja prema I. Staudlu, 1869. U prvom planu toranj pavlinske crkve sv. A
la